

Konu: **Kadim Diller ve Yazılar**

Yazı: **70**

Nevruz ve Ötüken

Doç. Dr. Haluk BERKMEN

21 Mart günü gece ile gündüzün eşit olduğu gündür. **Bahar Ekinoksu** denen bu olay 20 Mart günü akşamında gerçekleşti. Kadim kültürler bu günü bir bayram günü ve yeni yıl başlangıcı olarak kutlardı. Dünyanın kabul ettiği Gregorian takvim yılı 1582 yılında İtalya, İspanya ve Portekiz tarafından kabul edilmiş, diğer Avrupa ülkelerinin bu yeni takvimi kabul etmeleri çok daha sonra olmuştur. Örneğin Almanya ve Rusya 1700'de ve İngiltere 1752'de kabul etmiştir. Miladi takvim Türkiye'de 1 Ocak 1926'da benimsendi.

Fransa'da yeni yılın 1 Ocak tarihine aktarıldığını bilmeyenler hâlâ 21 Mart gününü yeni yılın ilk günü olarak kutlamaya devam ediyorlardı. Onlara şaka olarak kokmuş bir balık hediye edilirdi. Daha sonraları bu gelenek 1 Nisan gününe aktarıldı; böylece "**1 Nisan şakası**" ve "**Nisan balığı**" geleneği yerleşti. Fransa'da halen 1 Nisan gününde çocuklar sırta kâğıttan bir balık iğnelemekten zevk alırlar.

Rumi takvim olarak da bilinen Julien takvimine göre 21 Mart günü yeni yılın ilk günü idi. Yılın son ayı olan Februar Latince "arınma" demektir ki bu söz, insanların arandıktan sonra yeni yıla günahsız olarak yeniden başlamaları anlamını içermektedir. Yine kadim takvimde Mart ayının yılın ilk ayı olması da anlamlıdır. Zira Roma inancında Mars savaş tanrısıdır ve savaşa bu ayda, baharın başladığı ve günlerin uzadığı ayda çıkarlardı. Dolayısıyla savaşa çıkarken savaş tanrısı Mars'a saygı gösterirler, belki de onun için ayınlar düzenlerlerdi.

21 Mart günü kadim takvimde yılın ilk günü olarak Asya toplumlarında Nevruz bayramı adıyla kutlanmaktadır. Nevruz sözünde (Farsça) **Ne** 'yeni' ve **Ruz** 'gün' olduğundan Nevruz "yeni gün" demektir. Bu sözcük Farsça olduğundan bayramın Fars kültüründen kaynaklandığı sanılır. Oysaki aynı gün Ergenekon destanında "Ergenekon'dan çıkış" günü olarak belirtilmiştir. Destanda yeri tam olarak bilinmese de Altay bölgesinde dağlarla çevrili bir kapalı bölge olduğu tahmin ediliyor. Bu bölgenin bir diğer adı da Ötüken olmaktadır. **Öt** sözü 'çıkış' demek olup, halen "öte ve ötelemek" olarak kullanılmaktadır. Kuşların ötüşü dahi "çıkan ses" anlamını içerir. Bu bakımdan **Ötüken** "çıkılan" anlamını içerir.

Ötüken'den veya Ergenekon'dan çıkış **Börtüçine** adlı bir demirci sayesinde olmuştur. Dağın bir bölgesinde bol miktarda demir cevheri bulunduğunu gören Börtüçine 70 adet körükle güçlenen bir ateş yakmış ve uzun uğraşlardan sonra dağı delerek çıkışı sağlamıştır. Börtüçine adı "**Börü-Cin**" sözlerinden, farklı bir telaffuzla oluşmuş olabilir. Börtüçine veya Börücin "Kurt-insan" demektir zira *börü* kadim Türkçe'de 'kurt' demektir ve *cin* veya *çin* de 'insan'. Halen Japonca 'cin' sözü insan anlamında kullanılmaktadır. Örneğin Japonca "**Nihon cin**" Japon demektir. Zamanla 'cin', "zararlı ruh" anlamına dönüşmüş, dilimizde "cin çarptı" şeklinde kullanılmıştır. *Kurt-insan* kavramı ise **Şaman** kişiyi hatırlatmaktadır. Zira şamanlar kafalarına kurt kafatası taktıkları biliniyor.

Türklerde ve Moğollarda demircilik önemli bir uğraştı. Zira demir sayesinde güçlü kılıçlar, baltalar ve kalkanlar yapıyordu. Bunları yapabilen kişilerin toplumda saygınlıkları da artıyordu. Nitekim, Cengiz Han'ın adı **Temürçin** "demir-gibi-sağlam-insan" demektir. Çağatay Türkçesinde *temur* 'demir' olmaktadır. Fars imparatoru 'aksak Timur' demek olan **Timurlenk** (1336 – 1405) adında da 'demir' sözü bulunmaktadır.

Kadim Julien takviminde 23 Mart **Hidrellez** günü olarak kutlanır. Eskiden ve bugün bile bayram günleri birkaç gün sürdüğünden 21 Mart Ekinoksu ile Hidrellez yakından ilişkilidir ve aynı bayramın devamıdır. Bir tür Bahar Bayramı kutlaması olan Hidrellez'de yeşillik alanlarda kuzu eti yemek, akşam olunca ateş üzerinden atlamak geleneği halen devam eder. Ateş üzerinden atlama kadim kültürlerde "ateşle arınmak" anlamını içerdiğinden, yeni yıla arınarak girmenin önemi bir kez daha vurgulanmış olmaktadır.

Hidrellez sözü **Hızır ve İlyas** ile ilişkilidir ve Hidrellez gününde Hızır ile İlyas'ın karşılaştıkları kabul edilir. "Hızır" adının Hızır adıyla ilişkili olduğu biliniyor. Kuran'ı Kerim'in **Kehf** suresinde Hızır'a "Allah katından bilgi ve hikmet verildiği" yazılıdır. Hızır'ın ayrıca zorda olan insanların yardımına koştuğuna da inanılır. Bu adın Sümer dilinden kaynaklandığını ve **Hasiaştra** veya **Has-İştar** sözlerinden oluştuğunu savunanlar vardır.

Toth

Kadim bilgilerde İlyas adlı kişinin İdris olduğundan da söz edilir. **İdris** adının Mısır kültüründe **Toth**, İbrani kültüründe **Enoch**, Yunan kültüründe **Hermes** ve Zerdüşt kültüründe **Hürmüz** şekillerine dönüştüğü söylenir. Hermes aynen Toth gibi ölmüş ruhları öte âleme yönlendiren bir mitolojik kişidir. Kadim Mısır'da Toth, özellikle ölmüş firavunların sevap ve günahlarını kaydeden tanrı olarak bilinir. Ölmüş firavunun kalbi adalet tanrıçası olan Maat'ın tüyü ile tartılır. Kalbin tüyü kadar hafif olası istenir ki, anlamı firavunun yaşamında adil ve kimsenin hakkını yemediğidir. Toth kadim Mısır'da **ibis** kuşunun başıyla yarı insan yarı kuş şeklinde bir tanrı olarak resmedilmiştir.

Yanda Toth başında ay ve güneşle görülüyor. Bu iki simge Toth'un gökle ve ışıkla ilişkili olduğunu gösteriyor. Yazıyı icat ederek insanlara aydınlık getirdiği de söylenir. Sol elindeki Ankh ise ölümsüzlük işaretidir. Bu simgenin de kadim Asya kültüründen kaynaklandığından söz ettim (1).

Zerdüştlük inancında da Hürmüz aydınlığı, Ehrimen karanlığı simgeler. İnsanda aşk ve muhabbetin Hürmüz'den, nifak ve gazabın ise Ehrimen'den kaynaklandığına inanılır. Bu inançta güneşin önemli olduğu ve ateşin güneşi simgelediği anlaşılıyor. Zerdüştlük'te tek tanrının adı **Ahura Mazda**'dır ve Zerdüşt ondan bilgi aldığını söylemiştir. Bu inançta Hürmüz ile Ehrimen sürekli savaşlar da birbirlerini yenemezler. Aynı şekilde evrende **Kaos** ile **Kozmos** da birbirlerini tamamlar ve biri olmadan diğerinin olamayacağı bir döngü sürüp gider. Bu konuda bilim başlığı altında **31** sayılı **Doğada**

Düzen ve Karmaşa başlıklı yazıma bakınız (2).

Kaynak yazılar:

- (1) <http://www.halukberkmen.net/pdf/162.pdf>
- (2) <http://www.halukberkmen.net/pdf/198.pdf>